

GRĂDINILE UNIVERSITARE: ISTORIA APARIȚIEI ȘI ROLUL LOR

Natalia CIUBUC

Universitatea de Stat din Moldova

Istoria grădinilor universitare ne oferă posibilitatea nu doar să cunoaștem evoluția acestora, dar și particularitățile de amenajare a lor, sugerând și soluții interesante pentru grădinile din Republica Moldova, inclusiv pentru parcul USM. Fondarea parcului universitar în curtea USM a permis nu doar crearea unei ambianțe plăcute în incinta USM, dar vine să ofere o bază de studiu pentru studenții de la Facultatea de Biologie și Pedologie.

Cuvinte-cheie: grădini universitare, arta grădinăritului, istoria grădinilor.

UNIVERSITY GARDENS: THE HISTORY AND THE IMPORTANCE

The history of the university gardens gives us not only the knowledge about their evolution, but also a appropriate description of their features and offer interesting solutions for the gardens from Moldova, including USM garden. The USM court park foundation creates, not only a pleasant atmosphere inside USM, but also provides a basis for study for the students from the Faculty of Biology and Soil Science.

Keywords: university gardens, gardening, gardens history.

Introducere

Arhitectura peisajeră europeană are o istorie de câteva secole și își are originile în lumea antică. Dezvoltarea artei grădinăritului este strâns legată și de istoria dezvoltării învățământului. Ca bază pentru dezvoltarea lor au servit grădinile universitare, care au fost leagăn al civilizației, filosofiei, medicinei și al altor științe [13].

Rezultate și discuții

Apariția grădinilor pe parcursul întregii istorii a avut tangențe într-o anumită măsură și cu procesul de educație și cunoaștere. Deja în grădinile egiptene și persane antice erau rezervate locuri pentru meditații și polemici. La începutul lor, grădinile erau constituite din plante cu rol alimentar. Cu timpul, atunci când omul a observat că recoltele sale depind în mare parte de anumite forțe naturale, simbolizate prin zeități, sau când la egipteni a apărut credința renașterii continue și reîncarnării spiritelor, grădinile s-au transformat din utilitare în locuri de meditație religioasă. Totuși, grădini specializate pentru activități de instruire în această perioadă istorică nu se atestă.

Apariția grădinilor legate de instituțiile de învățământ are loc sub influența arhitecților din Grecia antică. Patria minunilor antice, a vestitelor temple, palate și statui, patria marilor filosofi, sculptori, matematicieni și autori dramatici, leagănul poemelor legendare nu poate fi imaginată decât încadrată în peisaje adecvate acestor realizări ale spiritului antic și helenist. La început, grădinile în care se cultivau pomi (peri, smochini, rodii), viță de vie și legume aveau un scop utilitar. Cu timpul, compoziția lor devine tot mai mult legată de concepții religioase, mitologice, devenind grădini sacre, unde se desfășurau ceremoniile rituale în cinstea diferitelor zeități, reprezentante ale forțelor naturii: Adonys, Dionysos, Aphrodita, Apollo etc. Într-o etapă mai avansată ele devin locuri de odihnă, cultură și desfătări, incluzând în compoziția lor, în afară de vegetație și apă, o serie de edificii și opere de artă (teatre, portice, statui, băi, terenuri de sport, hipodromuri etc.) [1-6].

În secolele II-IV î.H. existau grădini pe lângă palate, gimnaziile și academii, de dimensiuni relativ restrânse, ce aveau numeroase elemente cu valoare artistică precum statui, fântâni, pergole, porticuri, elemente ce întregeau vegetația abundentă. Tot în această epocă au apărut grădinile publice numite agora, în care se aflau principalele instituții de cultură și artă și cele în care se țineau adunările populare. În acest sens se poate aminti grădina publică Olimpia din Pelepones, în care se desfășurau diferite jocuri olimpice [7].

Gimnaziile erau complexe sportive de mari dimensiuni cu multe edificii, anexe, bazine de înot, portice, fântâni, statui. Situate de obicei în afara orașului în grădini publice, erau și locuri de plimbare pentru cetățeni. Tot în gimnaziile aveau loc unele prelegeri de filosofie, care completau educația intelectuală a tinerilor provenind din familii bogate. La Atena au existat trei gimnaziile: Academia, unde Platon și-a întemeiat școala de filosofie în grădina lui Academos (care i-a și dat numele), Lyceum, unde Aristotel ținea prelegeri de știință și filosofie, și Cynosarges, un gimnaziu al metecilor și locul de întâlnire și discuții al filosofilor cunoscuți sub numele de „cinici”. Fiecare polis avea cel puțin un gimnaziu. Academia lui Platon (o instituție care a dăinuit peste 900 de ani, până a fost închisă de către împăratul Iustinian în 529 d.Hr., ca fiind un așezământ păgân)

a fost înființată pentru a educa viitorii politicieni și oameni de stat în Atena [9]. Liceumul lui Aristotel avea program de studiu mai apropiat de cel academic, fiind îndreptat mai mult către științele naturii. Grupurile de studenți se adunau în jurul maestrului mult mai învățat și îi puneau întrebări. Acesta, la rândul lui, încerca să le răspundă și apoi pe baza acestui subiect se isca o discuție. Acest stil de predare pe bază de conversație ocazională nu a găsit o dezvoltare ulterioară în secolele următoare [1].

Cu timpul, grădinile filosofice apar și în Grecia [10]. Ele erau planificate în stil liber și încadrau atât pomi fructiferi, cât și plante decorative. La umbra arborilor seculari se desfășurau discuții și lectorii. Astfel de grădini destinate filosofării și polemicilor au existat și în alte state antice.

Academii, în sensul vechi al cuvântului, fuseseră înființate încă din secolul al XVI-lea, atât în Țara Românească (la București, circa 1689), cât și în Moldova (Iași, 1707), care mai târziu s-au transformat în primele universități românești [19].

Adevăratele grădini universitare apar în Europa medievală târzie. Apariția lor este legată de apariția primelor universități în Paris, Oxford și în alte orașe europene. Teritoriile grădinilor universitare erau destul de restrânse și, de regulă, erau proiectate în stil geometric, în mare parte impus de forma și poziția lor, încadrată între blocurile de studii. La începuturi, compoziția vegetală nu se deosebea printr-o varietate înaltă sau o decorativitate sporită.

O dezvoltare deosebită grădinile universitare au atins în epoca Renașterii. În Italia, arta grădinăritului a preluat tradițiile Greciei și Romei antice. O deosebită amploare în această perioadă au vilele urbane, care au influențat semnificativ dezvoltarea grădinăritului ornamental. Exemple clasice servesc Villa Medici din Fiezzole [16] și Villa Caregi din apropierea Florenței, care erau loc de întâlnire a umaniștilor epocii Renașterii, loc de discuții în probleme de etică, cultură, asupra cunoștințelor noi în toate domeniile științifice, creând un climat prielnic pentru discuții, schimb de opinii, propagarea ideilor noi.

În acea perioadă se evidențiau universitățile și academiile, care se deosebeau de primele prin faptul că nu erau strâns legate de învățăturile lui Aristotel, ci contribuiau la propagarea științelor umanitare, fapt ce s-a răsfânt și asupra amenajării parcurilor. Grădinile universitare erau mai mult laboratoare în aer liber, ca suprafață și ca utilizare a formelor arhitecturale, și nicidecum nu puteau concura cu mărețile grădini ale vilelor care erau leagănul științelor academice [14].

Dezvoltarea botanicii și a grădinăritului a contribuit la apariția grădinilor botanice. Inițialmente, grădinile botanice s-au dezvoltat ca centre universitare și au contribuit la apariția facultăților de biologie. Ele prezentau laboratoare în care își desfășurau lucrul de cercetare atât savanții, cât și studenții. Varietatea vegetației în aceste grădini se limita în special la plantele medicinale. Savanții urmăreau creșterea lor, făceau observații asupra particularităților lor biologice, erau preocupați de clasificarea lor și stabilirea proprietăților și modurilor de utilizare a acestora, se ocupau de aclimatizarea lor și introducerea în cultură, în special a formelor exotice [19]. Prima facultate de biologie în Europa a fost întemeiată la Padova, iar prima grădină botanică a fost întemeiată în 1543 în cadrul Universității din Piza. În timp scurt (în 1545) o grădină botanică a fost întemeiată și la Padova, iar în 1550 și la Florența. Grădina botanică de la Padova este cea mai veche grădină universitară din lume, datând din 1545, păstrată până în ziua de astăzi [18]. Orto Botanico di Padova a fost construită în scopul cultivării și creșterii plantelor medicinale. Primul îngrijitor al acestei grădini se numea Luigi Squalemo (Anguillara), iar proprietarii acesteia erau calugării benedictini de la mănăstirea Sf. Justine. Până în ziua de astăzi aici s-au păstrat o serie de plante foarte vechi, cum ar fi un palmier mediteranean (*Chamaerops humilis L.*), plantat în 1585, și o magnolie (*Magnolia grandiflora L.*), considerată cea mai veche plantă europeană. Planificarea grădinii se baza pe un sistem de circumferințe și pătrate, care partajau grădina în 16 compartimente, fiecare fiind plantat cu o anumită specie de plante, sau plante înrudite, ceea ce ușura identificarea acestora de către studenți. Amenajarea în acest fel era nu doar comodă pentru cultivarea plantelor, dar și reflecta viziunile de moment despre proporțiile ideale.

Printre grădinile vechi franceze un loc aparte revine „Grădinii regale de plante medicinale”, fondate la 1635 pentru regele Louis al XIII-lea în apropiere de Paris. Această grădină era destinată în special savanților și studenților și prezenta o planificare regulată, fiind împărțită în parcele. Deși pe parcursul a patru secole această grădină a suferit anumite modificări, totuși nucleul ei s-a păstrat până în ziua de astăzi, devenind parte componentă a Muzeului de Istorie Naturală din Paris [16].

Și în Orient a fost apreciată importanța grădinilor în calitate de refugiu pentru recreere, meditații și lucru intelectual [16]. „Grădinile învățaților” și „grădinile literare” din China împreună cu grădinile imperiale cucereau imaginația călătorilor europeni, găsind mai târziu numeroase reflecții în arta grădinăritului din sec. XVI-XVII.

Cât de diferite și ar fi fost grădinile destinate procesului de cunoaștere în epoca Renașterii, ele au pus baza dezvoltării grădinilor universitare în etapele ulterioare. Iar rolul lor pentru dezvoltarea științelor biologice în general nu poate fi subestimat.

O bogată tradiție a grădinilor universitare a existat și în Rusia, acestea fiind prezentate de așa-numitele „аптекарские сады” apărute în sec. XVI-XVII în apropiere de Moscova și Sankt-Petersburg, și erau asemănătoare după prezentare cu grădinile europene [8,11,12].

În România, arhitectura peisajeră este obiect de studiu în cadrul a opt centre universitare din orașele: Craiova, Oradea, Timișoara, Iași, Cluj și București [19].

În 1860 a fost fondată Grădina Botanică „D.Brândza” din București [21], care, pe lângă sectoarele de bază, mai păstrează și astăzi serele vechi, construite după modelul serelor de la Liege, serele de producție, herbarul central, biblioteca, Muzeul Botanic și semințeria. În Cluj-Napoca în 1920 a fost deschisă Grădina Botanică „AL.Borza”, care era subordonată Universității Babeș-Bolyai, iar în 1948 a fost înființată Grădina Botanică a Universității de Medicină și Farmacie [21] din Targu-Mureș sub îndrumarea profesorului Jablonkay Istvan. Vizitatorii acestora sunt invitați să se plimbe prin parcurile dendrologice, sera de producție și grădina de plante medicinale. Mai târziu, în anul 1952 a fost înființată Grădina Botanică din Craiova, cu scopul de a contribui ca bază materială la instruirea studenților de la facultățile de profil (agronomie și horticultură) din cadrul Institutului Agronomic din Craiova, de lărgire a bazei de cercetare științifică a cadrelor didactice, dar și ca localizare a unui punct unde vizitatorii au posibilitatea să cunoască marea variabilitate a lumii vegetale. La fel de renumit este parcul Universității din Suceava, un parc amenajat în campusul Universității „Ștefan cel Mare”. Parcul Universității este populat de mai multe specii de arbori și arbuști, printre care: pinul negru, pinul silvestru, bradul argintiu, teiul, salcâmul, frasinul, mestecănușul, salcia pletoasă, prunul roșu etc., precum și arbori ornamentali ca sângele-drag, cununița și forșița.

O experiență inedită este oferită de Biblioteca Universității din Varșovia și Grădina aferentă, care este proiectată într-un stil neo-modernist și reprezintă un mix foarte reușit între cultură și natură. Biblioteca are o suprafață totală de 10.000 m², dintre care 5.111 m² sunt ocupate de plante care pe alocuri reprezintă o perdea de vegetație ce îmbrățișază clădirea și se extinde și pe acoperiș. Aici sunt localizate standurile cu cărți, dar și cafelele unde se poate lua o gustare sau chiar o masă în toată regula. Schelele și scările din metal sunt perfect completate de plante, iar din loc în loc sunt amplasate băncuțe, la fel de bine integrate în peisaj. La nivelul inferior există chiar și un mic râu cu un mini-lac pe care plutesc nuferi superbi și în care înoată tot felul de peștișori [20].

Și în cultura țării noastre există tradiții frumoase în crearea parcurilor de pe lângă instituțiile de învățământ. Istoria lor este strâns legată de înființarea în 1842 a Școlii de pomicultură de categorie inferioară sub conducerea primului director A.Denghing, localizată la doar 2 km în apropiere de Chișinău. În scurt timp, în apropiere a fost fondat și un parc. Până a veni în Basarabia, în perioada 1837-1841 A.Denghing lucrează în calitate de ajutor al grădinarului principal din Țarițano. În moșia Ecaterinei II el a studiat secretele creării compozițiilor peisajere ale grădinilor englezești, particularitățile îngrijirii culturilor ornamentale rare, construcției foișoarelor și podețurilor. Arhitectura peisajeră era marea lui pasiune, care s-a manifestat prin crearea unui parc englezesc cu o bogată colecție dendrologică. Acest parc a fost creat în scopul popularizării unei abordări științifice privind amenajarea și înverzirea orașelor și a moșilor boierești din zonele sudice. S-au păstrat foarte puține documente care ar descrie acel monument al artei peisajere. În grădina englezească se puteau găsi sofere japoneze, gledicia americană, frasin chinezesc, oțetari, oțetarul mirositor de Virginia ș.a. Plantele rare erau achiziționate din străinătate. Colecția parcului a fost îmbogățită și datorită puieților și semințelor primite în dar de la Grădina Botanică din Sankt-Petersburg, Grădina Botanică Nikitschi din Crimeea, societățile de floricultori amatori din Moscova, Riga, Țarscoe Selo. În 1867 pepiniera grădinii englezești număra aproape 47000 de puieți de arbori și arbuști, ceea ce a făcut posibilă fondarea bazei teoretico-practice a artei grădinăritului în Basarabia. Doar în 1909 au fost vânduți 22000 de arbori și arbuști și încă 14000 au fost donați. Anume din aceste surse au fost create primele spații verzi din Chișinău și au fost întreținute colecțiile parcurilor moșierești din Țaul, Rediul Mare, Ivancea, Stolniceni, Hincăuți ș.a. În 1894 Colegiul de horticultură a fost transformat în Colegiul de viticultură. În 1941 Colegiul a adăpostit temporar un spital militar, unde erau aduși ostașii răniți în luptele de la Prut, iar sub ramurile copacilor erau ascunse tiruri antiaeriene. La 16 iulie 1941 în Colegiu au intrat fasciștii și au împușcat toți răniții; astfel, parcul englezesc a devenit locul odihnei de veci a acestor ostași [17].

Cea mai mare pierdere acest parc minunat a suferit-o în urma extinderii sectorului locativ și a construcțiilor care au luat locul arborilor decorativi.

Anume datorită Școlii de Horticultură terenurile pustii din împrejurimile Chișinăului (Malina Mare, Malina Mică, Sfânta Vinere, Valea Crucii, Șapte Ani, Sprâncenoaia, propriu-zisă Botanică de azi ș.a.) au fost împânzite în scurt timp cu plantații de pomi și arbuști fructiferi, de arbori decorativi, viță de vie, tutun. Tot datorită Școlii de Horticultură în Basarabia a fost înființat primul parc dendrologic, numit pe acele timpuri „gradina engleză”. Locuitorii din preajmă îi spuneau „gradina botanică” (probabil, pentru că era mai ușor de reținut și de pronunțat). Această „grădină engleză” (parcul botanic al școlii) este considerată predecesorul multor parcuri și grădini publice, apărute ulterior pe întreg teritoriul Moldovei. Actualmente, rămășițele fostului parc dendrologic pot fi întâlnite în perimetrul străzilor Sarmizegetusa, Cuza-Vodă și Butucului. Denumirea Botanică a prins rădăcini în uzul curent al populației și, atunci când s-a renunțat la fosta împărțire administrativ-teritorială, sectorul a primit denumirea veche, istorică – Botanică [17].

De un parc dispune la moment și Universitatea Tehnică din Moldova. Acesta servește scopurilor didactice, întrunind numeroase sculpturi realizate de studenții și absolvenții UTM. La fel aici sunt amplasate două turbine eoliene, un observator astronomic și un muzeu tehnic în aer liber. Deși în plantații se observă un șir de plante ornamentale autohtone și exotice, ele sunt realizate ocazional și nu au o structură definită.

Din anul 2013 a început și reamenajarea parcului din curtea Universității de Stat din Moldova, care în scurt timp urmează să devină nu doar un loc de agrement pentru studenții de la USM, dar și un laborator în aer liber pentru studenții Facultății de Biologie și Pedologie. În acest parc deja se regăsesc numeroase specii și varietăți de plante ornamentale, cum ar fi magnolia, paulownia, pinul negru, gingo, tuia orientală, ienupărul, mesteacănul, scorușul, salcâmul galben, molizi argintii, stejarul roșu, salcii plângătoare, hibiscuși și alte specii decorative. Asortimentul urmează să se lărgască considerabil în următorii ani.

În concluzie se poate spune că crearea parcurilor în incinta instituțiilor de învățământ, atât superior, cât și medii de specialitate, are o mare importanță nu doar în crearea unei ambianțe plăcute, dar și în scopuri didactice. Arta grădinăritului a acumulat o vastă experiență, care poate fi utilizată pentru crearea grădinilor universitare, indiferent de suprafețele sau sursele materiale disponibile. Crearea acestor grădini va oferi nu doar un climat psihoemoțional pozitiv, dar va deschide și noi perspective pentru organizarea procesului didactic.

Bibliografie:

1. FLORINCESCU, A. *Arhitectura peisajului*. Cluj Napoca: Divya, 1999.
2. PALADE, L. *Arhitectură peisajeră*. Lucrări practice. Iași: Lito, 1973.
3. PREDA, M., PALADE, L. *Arhitectura peisajului*. București: Ceres, 1972.
4. SANDU, T. *Arhitectură peisajeră: Curs de lecții*, 2010. 78 p.
5. SIMONDS, J.O. *Arhitectura peisajului*. București: Editura Tehnică, 1967.
6. SONEA, V., PALADE, L., ILIESCU, A-F. *Arboricultură ornamentală și arhitectură peisajeră*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1979.
7. TOMESCU, C. *Arhitectură peisajeră și design forestier: Suport de curs*. Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2006-2007. 120 p.
8. БАЗИЛЕВСКАЯ, Н.А. *Из истории декоративного садоводства и цветоводства в России*. Ин-т истории естествознания и техники, 1958, том 24, с.107-150.
9. БОГОВАЯ, И.О., ТЕОДОРОНСКИЙ, В.С. *Объекты ландшафтной архитектуры: Учебное пособие*. Москва: МГУЛ, 2003. 275 с.
10. ВАН ЗЮИЛЕН, Г. *Все сады мира*. Москва, 2003, с.18.
11. ВЕРГУНОВ, А.П., ГОРОХОВ, В.А. *Русские сады и парки*. Москва: Наука, 1988. 412 с.
12. ВОЛОДИНА, Т.И. *Русские сады и парки*. Москва, 2000.
13. КОЛЯДА, Е.М. Университетские сады в европейской культуре: история и перспективы развития. В: *Труды СПбГУКИ*, 2012, URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/universitetskie-sady-v-evropeyskoj-kulture-istoriya-i-perspektivy-razvitiya> [Accesat: 31.10.2014].
14. ОЖЕГОВ, С.С. *История ландшафтной архитектуры*. Москва: Стройиздат, 2003. 232 с.
15. СВИРИДА, И.И. Естественный парк: от Просвещения к Романтизму. В: *Искусствознание*, 2001, №1, с.244-262.
16. СОКОЛЬСКАЯ, О.Б. *История садово-паркового искусства*. Москва: Инфра, 2004, с.64.
17. СОЛОВЬЕВА, Т., ТАРНАКИН, В. Английский сад, который положил начало Ботанике. В: *Кишиневский обозреватель* [online] от 6.11.2008 [Accesat: 28.02.2014].
18. <http://timp-liber.acasa.ro/vacante-calatorii-291/padova-pe-urmele-lui-giotto-si-ale-sfantului-anton-700.html#ixzz3IHa6kKi7> [Accesat: 1.09.15].
19. <http://www.gedeus.ro/introducere-arhitectura-peisagera-amenajari-gradini> [Accesat: 3.09.15].
20. www.romaniaverde.ro
21. www.wikipedia.ro

Prezentat la 25.09.2015